

การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนตามหลักพระพุทธศาสนา

ปรเมธ ศรีภิญโญ, ดร.สงวน หล้าโพทนัน

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอภัยภูเบศร

อีเมล: porramet122525@gmail.com

วันรับบทความ: 27 มิถุนายน 2566 | วันแก้ไขบทความ: 30 มิถุนายน 2566 | ตอรับบทความ: 30 มิถุนายน 2566

บทคัดย่อ

การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ ในการดำเนินชีวิต เพื่อการแก้ไขปัญหาและการปรับปรุงคุณภาพชีวิตทุกระดับ ต้องเริ่มที่จิตใจเป็นพื้นฐาน คือการพัฒนาที่มีรากฐานทางด้านวัฒนธรรม เพื่อที่จะได้ปรับตัวให้รู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างสังคม ในปัจจุบันการพัฒนาเชิงพุทธศาสตร์นี้ จึงเป็นการพัฒนาที่สะท้อนให้เห็นปัญหาของการพัฒนาที่เน้น ทางด้านวัตถุ โดยขาดการพัฒนาด้านจิตใจ ซึ่งการพัฒนาเชิงพุทธนี้จะต้องพัฒนาทั้งด้านวัตถุกับจิตใจ ให้มีความสมดุลและสัมพันธ์กัน การพัฒนาที่แท้จริงในทางพุทธธรรม จึงต้องเอื้ออำนวยให้แต่ละคน ตระหนักถึงสายสัมพันธ์ที่ตนมี ต่อสังคมและธรรมชาติ อันตนจะต้องเกื้อกูลปัจจัยแวดล้อมดังกล่าวให้เป็นไปด้วยดี โดยไม่เอาผลประโยชน์ส่วนตนเป็นเกณฑ์ พร้อมกันนั้นการพัฒนาจะต้องมีธรรมะเป็นพื้นฐาน ทำให้เกิดคุณค่าในทางมนุษยธรรม โดยการให้ความสำคัญกับความสุขทางจิตใจ อันเกิดจากความมีอิสรภาพที่พึ่งตนเองได้ และความเข้มแข็งของบุคคล และชุมชน เพราะงานพัฒนาชุมชนนั้นเป็นการสร้างความเปลี่ยนแปลง ทำให้ชุมชนเกิดความเจริญก้าวหน้าในด้านวัตถุ แต่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนต้องนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการพัฒนาเพื่อความสงบสุขของชุมชน การที่คนในชุมชนมีความเชื่อมั่นในสิ่งที่ถูกต้องดีงามและศีลธรรม การอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน จำเป็นที่จะต้องมีการมีกฎหมายและศีลธรรมเป็นกรอบหรือเป็นมาตรฐานแห่งความประพฤติร่วมกัน กล่าวคือเพื่อความอยู่รอดของชีวิต คนมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยอยู่ร่วมกันเพื่อต่อสู้กับภัยธรรมชาติและพึ่งพาอาศัยกันในการแสวงหาปัจจัยต่าง ๆ การเคารพกฎหมาย ศีลธรรม และการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ในชุมชน ต้องเป็นไปตามหลักการพัฒนากาย ศีล จิต และปัญญา จึงจะเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : การพัฒนา, ชุมชนยั่งยืน, หลักพระพุทธศาสนา

Sustainable Community Development according to Buddhist Principles

Porramet Sripinyo, Dr.Sanguan Laphonthan

Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus

Email: porramet122525@gmail.com

Abstract

Sustainable community development according to Buddhist principles. It is the application of Buddhist principles in life to solve problems and improve the quality of life at all levels. it must start with the mind as a basis, that is a development that has cultural roots In order to be able to adapt to knowingly keep up with changes in social structure. At present, the development of this Buddhist science. It is a development that reflects the problems of the development that emphasizes. On the material side without the development of the mind. The Buddhist development must develop both material and spiritual aspects to be balanced and related true development in Buddhism. Therefore, it must be helpful for each person. Be aware of their connection to society and nature which he must support the aforementioned environmental factors to go well without taking personal interests as a criterion, simultaneously, development must be based on Dharma, to create humanitarian value by giving importance to mental happiness arising from being independent and self-reliant and the strength of individuals and communities because community development is creating change make the community prosperous in terms of material. But sustainable community development must apply Buddhist principles to develop for the peace of the community. The people in the community have faith in what is right, good and moral, living together as a community. It is necessary to have laws and morals as a framework or a common standard of conduct. Namely, to survive life, it is necessary for people to live together to fight against natural disasters and depend on each other in pursuit of various factors. Respecting the law, morality and helping each other in the community must be in accordance with the principles of physical, moral, mental and intellectual development. is sustainable development.wishes

Keywords: Development, Sustainable Community, Buddhist Principles

บทนำ

คำว่า การพัฒนา หมายถึง การทำให้เจริญ การเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้น การคลี่คลายไปในทางที่ดี การมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น คือ มีอาหารที่มีคุณค่ากิน มีสุขภาพดีขึ้นทั้งสุขภาพกายและ สุขภาพจิต มีงานทำ การทำให้เจริญขึ้น ทำให้รุ่งเรืองขึ้น ใช้ได้ทั้งการพัฒนาวัตถุและพัฒนาจิตใจ เช่น การพัฒนาชนบท การพัฒนาประเทศ การพัฒนาสติปัญญา และการพัฒนาจิต การพัฒนาเป็นกระบวนการพยายามที่จะดำเนินการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงรักษา สิ่งที่ดีให้คงอยู่ ซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการเปลี่ยนแปลงฟื้นฟู และปรับปรุงทั้งตนเอง และสังคมรอบข้างให้ดีขึ้น และมีความหมายมากยิ่งขึ้น ส่วนคำว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มชนซึ่งรวมกันอยู่โดยมีความรู้สึกผูกพันกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งจะทำให้เกิดการปฏิบัติระหว่างกันมีความสัมพันธ์ระหว่างกันและการรวมกันอยู่ในเขตนั้น ดำเนินไปในพื้นฐานของความรักความเอื้ออาทร และรวมกัน ในระยะเวลาที่นานพอสมควร จนเกิดระบบความสัมพันธ์และความผูกพันกันขึ้น รวมความแล้วการพัฒนาชุมชนจึงเป็นการเปลี่ยนแปลง ทั้งทางเศรษฐกิจ และสังคมให้ดีขึ้นด้วยความร่วมมือกันระหว่างรัฐและชุมชน การพัฒนาคนให้มีความสามารถในการคิด ตัดสินใจ การกระทำ การรับผิดชอบร่วมกัน ในการดำเนินกิจการต่าง ๆ เป็นกระบวนการอย่างหนึ่งที่รัฐบาลนำมาใช้เพื่อการกระตุ้นเตือน และส่งเสริมให้ชุมชนเกิดความคิดสร้างสรรค์ การพัฒนาชุมชนเป็นการมุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของชุมชนให้ดีขึ้น การทำงานพัฒนาชุมชนต้องร่วมมือกับชุมชนอย่างจริงจัง ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนามากที่สุด โดยเฉพาะในขั้นตอนของการร่วมคิดร่วมทำนั้น ถือว่าสำคัญมาก เนื่องจากชุมชนจะเกิดความรู้สึกว่า งานพัฒนาชุมชนนั้นเป็นงานของชุมชนเอง เกิดความสำนึกที่จะสานต่องานพัฒนานั้น ๆ ให้เจริญก้าวหน้าและยั่งยืน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การปกครอง ขนบธรรมเนียมประเพณี และอนามัย เพราะเมื่อชุมชนเกิดการพัฒนาและความเป็นอยู่ดีขึ้น จะส่งผลให้ประเทศชาติพัฒนาได้อย่างรวดเร็วต่อไป สำหรับแนวทางการพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนา **พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)** ได้กล่าวถึงการพัฒนาไว้ในหนังสือ “พจนานุกรมพุทธ ศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม” สรุปได้ว่า มี 4 แนวทาง ดังนี้

1) กายภาวนา คือ การพัฒนาศักยภาพทางกายหรืออินทรีย์ภายในมิให้ก่อโทษแต่ให้ เกิดประโยชน์ สร้างสรรค์

2) สิลภาวนา คือ การพัฒนาด้านพฤติกรรมหรือการแสดงออกทางกายให้มีศีล มี ระเบียบวินัยและเป็นมิตรกับสภาพสิ่งแวดล้อม

3) จิตตภาวนา คือ การพัฒนาด้านจิตใจให้เข้มแข็งมีคุณธรรมนำชีวิต มีสุขภาพจิตดี มีคุณภาพและบริสุทธิ์ มีความตั้งมั่น ขยันหมั่นเพียร มีสมาธิ มีจิตเบิกบานอยู่เสมอ

4) ปัญญาภาวนา คือ การพัฒนาด้านปัญญา ความนึกคิด ไหวพริบ การแก้ปัญหาต่าง ๆ ของตนและคนอื่นด้วยเหตุผล เข้าใจต่อสภาวะต่าง ๆ ตามความเป็นจริงของสิ่งนั้น ๆ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต): 2543), ซึ่งการพัฒนาจะได้ผลสัมฤทธิ์ตามที่หวังไว้นั้น ต้องได้รับความมือจากทุกฝ่าย จึงมีความสอดคล้องกับ **กนกอร สมปราชญ์ และคณะ** ศึกษาวิจัยเรื่องระบบการพัฒนาท้องถิ่นสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ โดยองค์การบริหารส่วนตำบล : ศึกษาเฉพาะ องค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตสี่จังหวัด ภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้แก่ ขอนแก่น อุดรธานี อุบลราชธานี และ นครราชสีมา ผลการศึกษา พบว่า (1) การร่วมคิดร่วมทำของท้องถิ่น คือ ร่วมวางแผนและร่วมรับผลประโยชน์ถึงร้อยละ 75 ขององค์การบริหารส่วนตำบลทั้งหมด (2) การบริหารที่มุ่งเน้นคุณภาพ พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบล ส่วนใหญ่พยายามนำเอาหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารจัดการถึงร้อยละ 71.25 และยังมีข้อสังเกตว่า องค์การบริหารส่วนตำบล ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการศึกษาดูงานองค์การที่ดีเด่น มีการนำเอาหลักการเทียบเคียงสมรรถนะมาพัฒนาคุณภาพการดำเนินงานของตนเอง (3) การสร้างวิสัยทัศน์ร่วมองค์การบริหารส่วนตำบล ส่วนใหญ่มีวิสัยทัศน์ มีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ เพื่อวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง และความต้องการของท้องถิ่นและสังคม (4) การสร้างแรงจูงใจ มีองค์การบริหารส่วนตำบลจำนวนครึ่งหนึ่ง มีการจูงใจพนักงานและสมาชิกให้ทุ่มเทกับการปฏิบัติงานพัฒนา

สังคม โดยมีสวัสดิการตอบแทน มีจำนวนถึงร้อยละ 61.25 ที่มีโครงการและภารกิจที่ตั้งจุดชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม (5) การทำงานเป็นทีม องค์การบริหารส่วนตำบล มากกว่าครึ่งหนึ่งมีการทำงานเป็นทีม มีการกระตุ้นให้ใช้ศักยภาพของแต่ละบุคคลและใช้ทรัพยากรอื่น ๆ เพื่อแก้ปัญหาสังคม คิดเป็นร้อยละ 52.51 % (6) การบริหารที่มุ่งเน้นกลยุทธ์มีองค์การบริหารส่วนตำบล ร้อยละ 51.25 % ที่มีการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกเพื่อปรับปรุงกลยุทธ์ และจัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนาท้องถิ่น สังคมโดยให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และยุทธศาสตร์ขององค์กร (กนกอร สมปราษฎ์ และคณะ: 2547)

เห็นได้ว่า งานพัฒนาชุมชนนั้น การสร้างความเปลี่ยนแปลงทำให้ชุมชนเกิดความเจริญก้าวหน้า ในด้านวัตถุ แต่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนต้องนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการพัฒนาเพื่อความสงบสุขของชุมชน การที่คนในชุมชนมีความเชื่อมั่นในสิ่งที่ถูกต้องดีงามและศีลธรรม การอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน จำเป็นที่จะต้องมีกฎหมายและศีลธรรมเป็นกรอบหรือเป็นมาตรฐานแห่งความประพฤติร่วมกัน กล่าวคือเพื่อความอยู่รอดของชีวิต คนมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยอยู่ร่วมกันเพื่อต่อสู้กับภัยธรรมชาติและพึ่งพาอาศัยกันในการแสวงหาปัจจัยต่าง ๆ การเคารพกฎหมาย ศีลธรรม และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน ต้องเป็นไปตามหลักการพัฒนากาย ศีล จิต และปัญญา จึงจะเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน

การพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชน คือ การเปลี่ยนแปลงส่วนประกอบของชุมชนจากสภาพที่เป็นจริงอยู่ (สภาพที่ไม่พึงปรารถนา ไม่ดีงาม) ไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ (สภาพที่พึงปรารถนาที่ดีงามหรือเจริญ) กล่าวคือ เป็นการจูงใจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชน เพื่อเปลี่ยนแปลงสภาพของส่วนประกอบต่าง ๆ ในชุมชน จากสภาพที่ไม่พึงปรารถนาไปสู่สภาพที่พึงปรารถนาอันเป็นเป้าหมายที่ชุมชนตั้งไว้ การพัฒนาชุมชนซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงชุมชนโดยมีการวางแผน (Planned community change) (สัญญา สัญญาวิวัฒน์: 2523) ลักษณะการพัฒนาชุมชนคือ การพัฒนาคนให้มีความสามารถในการคิด ตัดสินใจ การ กระทำการรับผิดชอบร่วมกันในการดำเนินกิจการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาตนเองและชุมชนรวม (วิรัช เตียงหงษากุล: 2529) และยังเป็นกระบวนการ (Process) ทำงานอย่างหนึ่งและเป็นกลยุทธ์ ๆ หนึ่ง (Strategy) ซึ่งมีจุดหมาย ปลายทางสูงสุดอยู่ในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพและคุณธรรม

สุเทพ เชาวลิต กล่าวว่า การพัฒนาชุมชน เป็นการพัฒนาความคิดและความสามารถ ของประชาชนในการทำงานร่วมมือกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลประชาชนและระหว่างประชาชน ด้วยกันเอง เพื่อปรับปรุงตนเองและชุมชนไปสู่ความเจริญก้าวหน้าทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา อนามัย และขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่ความมั่นคงของประเทศในการปกครองระบอบประชาธิปไตย (สุเทพ เชาวลิต: 2524) การพัฒนาชุมชน เป็นการเปลี่ยนแปลงชุมชน ให้ไปสู่สิ่งที่ดีขึ้นกว่าเดิม และเป็นการรักษาปรับปรุงขนบธรรมเนียมประเพณีให้มีความดีงาม และเป็นระเบียบ เรียบร้อย มีบรรทัดฐานที่ดีในสังคม เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของคนในสังคมทั้งทางด้านกาย ด้านจิตใจ และด้านสังคม เพื่อให้คนในสังคมมีความมุ่งมั่นและมีที่พึ่งตลอดถึงความเป็นอยู่ที่ดีในชุมชน

อภิชัย พันธเสน ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนไว้ว่า หมายถึง ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมืองที่ตั้งใจกระทำให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เพื่อวัตถุประสงค์ในการปรับปรุงคุณภาพชีวิต ของประชาชนให้ดีขึ้นจากสภาพคล่องการพัฒนา มีการกินดีอยู่ดี มีการส่งเสริมให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ มีการปรับปรุงตัดแปลงหรือควบคุมทรัพยากรและสภาพแวดล้อม มีอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองกับสังคมภายนอกชุมชนของตน ตลอดจนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของชุมชนเป็นสำคัญ (อภิชัย พันธเสน: 2539) การพัฒนาชุมชนภายนอก เป็นการพัฒนา ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เพื่อความเป็นอยู่ที่ดี และสร้างความสามัคคีและความสงบให้ เกิดขึ้นในชุมชนคนในสังคมมีงานทำและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ตลอดถึงการได้รับการศึกษาเล่า

เรียน มีสวัสดิการและได้รับการดูแลจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ทุกคนมีความเสมอภาพ มีสิทธิเท่าเทียมกันในสังคม ทุกคนสามารถออกความคิดเห็น และร่วมมือกันในการพัฒนาชุมชนของตน

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ กล่าวว่า การพัฒนาชุมชน หมายถึง ความเพียรพยายามอยู่ร่วมกัน ของประชาชน เพื่อปรับปรุงความสามารถของประชาชนในการมีส่วนร่วม การกำหนดวิถีชีวิตของ ตนเอง และการเผชิญระดมความเพียรพยายามในการท ากิจกรรมของชุมชน (นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์: 2527) และร่วมแรงร่วมใจกัน ในการขับเคลื่อนงาน การพัฒนาชุมชนเพื่อให้ไปสู่เป้าหมายที่ดี และเพื่อสร้างความเข้มแข็งในชุมชนให้ มีความเป็นอยู่ที่ดี คนในสังคมสามารถช่วยเหลือตนเอง และเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาสร้างสิ่งที่ดี ขึ้นภายในชุมชน การพัฒนาชุมชนเป็นหน้าที่ของทุกคนในสังคมที่จะร่วมกัน และช่วยกันพัฒนาให้ ความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้มีความเจริญก้าวหน้า มีความรู้ความสามารถในการดำเนินชีวิตและใช้ ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

ทองคุณ หงษ์พันธ์ ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชน ไว้ 4 ลักษณะ คือ

1. การพัฒนาชุมชน คือ การสร้างสรรค์ความเจริญและยับยั้งความเสื่อมของชุมชน
2. การพัฒนาชุมชนเป็นการสร้างชุมชนให้เจริญ โดยอาศัยกำลังความรู้และ ความสามารถของประชาชน และความช่วยเหลือของรัฐบาลร่วมกัน
3. การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการที่มุ่งชักจูง และส่งเสริมประชาชนให้มีความ กระตือรือร้นสนใจที่จะเข้าร่วมมือดำเนินการปรับปรุงการทำมาหากิน และสร้างความเจริญให้กับ ท้องถิ่น

4. การพัฒนาชุมชน คือ การพัฒนากำลังความคิด และความสามารถของประชาชน ในการท างานร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐบาลกับประชาชนและระหว่างประชาชนด้วยกันเพื่อ ปรับปรุงตนเองและชุมชนไปสู่ความเจริญทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา อนามัยและขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมอันจะนำไปสู่ความมั่นคงของชาติ และการปกครองตามระบอบ ประชาธิปไตย (ทองคุณ หงษ์พันธ์: 2541)

ปกรณ์ อังคฺสิงห์ กล่าวว่า “การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการที่มุ่งจะชักจูงและส่งเสริมประชาชนให้มีความรู้สึกกระตือรือร้น สนใจที่จะเข้าร่วมดำเนินการปรับปรุงการทำมาหากินและสร้าง ความเจริญให้กับท้องถิ่น” การท างานพัฒนาชุมชนนั้นไม่ใช่งานที่จะกระทำได้อย่างรวดเร็ว แต่ควรดำเนินการอย่างต่อเนื่องไม่สิ้นสุด ซึ่งปัจจุบันงานพัฒนาในลักษณะต่อเนื่องไม่มีสิ้นสุดนั้นแทบจะกล่าวได้ว่า “ยังไม่เกิด” (ปกรณ์ อังคฺสิงห์: 2503) การพัฒนาชุมชนต้องควรทำให้เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้เกิดการ พัฒนาที่ยั่งยืน การพัฒนาเป็นงานที่จำเป็นต้องใช้คนเป็นจำนวนมากในการพัฒนา ร่วมมือสร้าง รากฐานที่มั่นคงทุกคนต้องมีส่วนร่วม ให้ความสนใจเพื่อการดำเนินงานพัฒนาให้ไปสู่เป้าหมายที่สูงสุด ตามที่ชุมชนตั้งไว้งานพัฒนาชุมชน คืองานที่ใช้เวลาในการพัฒนาที่ต่อเนื่อง และให้ความเอาใจใส่ดูแล พัฒนาให้สม่ำเสมอ เพื่อให้ผลสัมฤทธิ์ที่ยาวนาน

จิรพรรณ กาณจนจิตรา กล่าวว่า การพัฒนาชุมชน คือ การเปลี่ยนแปลงชุมชนให้ดีขึ้น หรือให้เจริญขึ้นทุกด้านนั่นคือ จะต้องพัฒนาคนกลุ่มชน สิ่งแวดล้อมทางวัตถุหรือสาธารณสมบัติและ พัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้บรรลุผลแก่เศรษฐกิจและสังคมรวมทั้งการเมืองของชาติ โดยรวม (จิรพรรณ กาณจนจิตรา: 2539) การพัฒนาชุมชน เป็นการพัฒนาร่วมกันโดยทุกด้าน เพื่อให้ควบคุมทุกสวนงานที่จะนำไปสู่ ความเจริญมากยิ่งขึ้นไป ทุกด้านมีส่วนสำคัญทั้งทางด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เป็น องค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ เพราะหากขาดด้านใดด้านหนึ่งการพัฒนาชุมชนก็ดำเนินไปไม่ได้ เพราะฉะนั้น การพัฒนาชุมชนเป็นการพัฒนาทุกภาคส่วนทุกหน่วยงาน ในชุมชนเพื่อการเปลี่ยนแปลง ให้ดีมากยิ่งขึ้น

พัฒน สัจจันต์ กล่าวว่า การพัฒนาชุมชนเป็นการเปลี่ยนแปลง ทั้งทางเศรษฐกิจและ สังคมให้ดีขึ้นด้วยความร่วมมือกันระหว่างรัฐและประชาชน โดยวิธีการปรึกษาหารือกัน “การมีส่วนร่วมของประชาชน” โดยมองว่าการพัฒนาชุมชนนั้นควรเกิดจาก “การมีส่วนร่วมของประชาชน” เป็นประเด็นสำคัญ (พัฒน สัจจันต์ และคนอื่นๆ:

2525) ประชาชนในชุมชนควรร่วมมือร่วมแรงกันในการพัฒนาเพื่อให้งานพัฒนาชุมชน สร้างความสามัคคี ความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นภายในชุมชน ประชาชนได้รับการศึกษาหาความรู้และมี ส่วนร่วม ในการพัฒนา แสดงความคิดเห็นหรือวิธีการต่าง ๆ ในการพัฒนาชุมชน รัฐเป็นผู้สนับสนุนให้ ความช่วยเหลือ ในด้านต่างๆ เพื่ออำนวยความสะดวกในงานพัฒนา ดังนั้น การพัฒนาชุมชนจึงต้อง ร่วมกันระหว่างประชาชนและรัฐเพื่อเอื้อต่อการพัฒนาชุมชน

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ กล่าวว่า การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการที่จะต้องทำต่อเนื่องกันอย่างมีระบบ เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้ จำต้องใช้เวลาและจำต้องอาศัยกรรมวิธีการเปลี่ยนแปลงที่ถูกวิธี กระทำอย่างรีบร้อน เพื่อให้การพัฒนาดำเนินไปประชาชนอย่างแท้จริงและเพื่อให้ “ทิศทางการพัฒนา” เป็นไปโดยถูกต้องตามหลัก วิชาโดยการพัฒนาที่มีเป้าหมายหลักอยู่ที่ “การพัฒนาคน” ซึ่งเป็นเรื่องที่ยากยิ่งกว่าการพัฒนาทั่ว ๆ ไปหลายเท่าตัว (ไพรัตน์ เดชะรินทร์: 2524) ประชาชนเป็นตัวขับเคลื่อนในการพัฒนาชุมชนส่วน รัฐ คือผู้สนับสนุนทางด้านงบประมาณ ในการพัฒนาและนำวิธีการแนวทางต่าง ๆ เพื่อให้การพัฒนาเป็นไปตามทิศทางที่กำหนดไว้ การพัฒนาต้องอาศัยวิธีการและแนวทางที่สอดคล้องและเข้ากับบริบทของชุมชน การพัฒนาชุมชนควรทำอย่างมีความรอบครอบ เพื่อให้เข้า ถึงประชาชนในชุมชนได้อย่างทั่วถึง และเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าเดิม

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี กล่าวว่า “การพัฒนาชุมชน หมายถึง การวางแผนเพื่อสร้างสรรค์ความ เจริญให้เกิดขึ้นแก่กลุ่มประชาชนทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษาวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณี การอนามัย และการเมือง การปกครอง” โดยเฉพาะมองความสำคัญของ “อนามัย” ซึ่งจะมองไปที่ “คุณภาพชีวิต” ของผู้คนในชุมชนนั้นๆ (ยุวัฒน์ วุฒิเมธี: 2525) การพัฒนาชุมชน คือการพัฒนาคุณภาพชีวิตของ คนในชุมชน ให้มีความเป็นอยู่ที่ดียิ่งขึ้น ทุกคนในสังคมต้องมีสุขภาพที่เข้มแข็ง มีการกินอยู่ที่ดี ถูกต้องตามหลักการอนามัย การพัฒนาชุมชน ต้องมีการวางแผน สร้างความเข้มแข็งในสังคมทั้ง ทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง ประเพณีวัฒนธรรม ในสังคมให้เป็นรากฐานยึดเหนี่ยวจิตใจของคนใน ชุมชนไปในทางที่ดี ทุกคนดำเนินชีวิตบนความถูกต้องและมีระเบียบแบบแผนในการใช้ชีวิต

ชอบ เข้มกลัด กล่าวว่า “การพัฒนาชุมชน เป็นการพัฒนาความรู้ ความสามารถ ความรู้สึกนึกคิดทัศนคติ บุคลิกภาพ นิสัยใจคอ ความซื่อสัตย์สุจริต รสนิยม และการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ไปพร้อม ๆ กัน” การพัฒนาชุมชนจะต้องลงไปถึงตัวคน ความรู้สึกนึกคิดทัศนคติของผู้คน หรือ “ผู้รับ การพัฒนา” ด้วย ซึ่งถือว่าเป็นส่วนสำคัญที่สุดของการพัฒนาชุมชน เพราะถ้าหาก “การพัฒนาคน” ด้วยเรื่องเหล่านี้หากไม่เกิดการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ ปัญหาที่มีอยู่ว่าความคิดเช่นนี้จะ เกิดขึ้นจริงและกว้างขวางได้มากน้อยเพียงใด เพราะตัวอย่างการพัฒนาในแนวทางนี้มิให้เห็นมาแล้ว มากมายในสังคมไทยแต่ก็มีระยะเวลาช่วงสั้นๆ เท่านั้น ที่ประชาชนให้ความสนใจ จากนั้นก็ปล่อยให้เงียบหายไปมากที่สุด (ชอบ เข้มกลัด: 2544) ดังนั้น การพัฒนาชุมชน นักพัฒนาควรทำในการพัฒนาให้เกิดขึ้นแบบถาวร เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน นักพัฒนาควรคำนึงว่า การปลูกฝังให้คนในสังคมรักและมีความรู้สึกนึกคิดรัก ในงานพัฒนาจนทำเป็นนิสัยและมีความชำนาญ ทำให้งานพัฒนาชุมชนเปรียบเสมือนการดำเนินชีวิตประจำวัน ทุกคนสามารถทำงาน และมีส่วนร่วมในการพัฒนา ซึ่งเป็นสิ่งที่นักพัฒนาควรมีการ ค้นคว้าให้มีความหลากหลายในทุก ๆ ด้าน

พัฒน์ บุญยรัตนพันธุ์ ได้กล่าวความสำคัญของการพัฒนาชุมชนไว้ในหนังสือ “การสร้างพลังชุมชนโดยกระบวนการพัฒนาชุมชน” ว่า การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการอย่างหนึ่งที่รัฐบาลนำมาใช้เพื่อเป็นการกระตุ้นเตือน ยั่วยุ และส่งเสริมให้ประชาชนในชนบทเกิดความคิดสร้างสรรค์ และเสริมสร้างท้องถิ่นให้ก้าวหน้าทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการดูแลตนเองตามระบบประชาธิปไตย การพัฒนาชุมชนจึงเป็นงานที่ลงไปทำกับคนสร้างอุดมการณ์ สร้างค่านิยมทัศนคติของคนให้ตระหนักถึงการพัฒนาตนเอง ด้วยวิธีการกระตุ้นเตือน ยั่วยุให้ประชาชนลุกขึ้นมาแก้ไข ปัญหาด้วยตัวของประชาชน (พัฒนา บุญยรัตนพันธุ์: 2517)

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้กล่าวถึงการพัฒนาด้วยการมีส่วนร่วมไว้ในหนังสือ “การพัฒนาชุมชน” ว่า การพัฒนาชุมชนเป็นขบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยความร่วมมืออย่างจริงจังของประชาชนและควรเป็นความคิดริเริ่มของประชาชนเองด้วย แต่ถ้าประชาชนไม่รู้จักคิดริเริ่มก็ให้ใช้เทคนิคกระตุ้นเตือนให้เกิดความคิดริเริ่ม ทั้งนี้ เพื่อให้กระบวนการนี้ได้รับการตอบสนองจากประชาชนด้วยความกระตือรือร้นอย่างจริงจัง การทำงานพัฒนาชุมชนต้องร่วมมือกับประชาชนอย่างจริงจังโดยดึงประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในงานพัฒนาให้มากที่สุด โดยเฉพาะในขั้นตอนของ “การร่วมคิด ร่วมทำ” นั้นถือว่าสำคัญมาก เพราะจะช่วยให้ประชาชนเกิดความรู้สึกว่า “งานพัฒนานั้นเป็นงานของเขา” ซึ่งเขาจะเกิดสำนึกที่จะสานต่อโครงการให้ยั่งยืนสืบไป (สัญญา สัญญาวิวัฒน์: 2525)

ณรงค์ ศรีสวัสดิ์ ได้กล่าวถึงการพัฒนาชุมชนไว้ในหนังสือ “สังคมวิทยาชนบท” ว่า การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุง “หมู่บ้าน” ด้วยการกระทำร่วมกันระหว่างประชาชน และหน่วยงานของรัฐหรือเอกชน เพื่อให้หมู่บ้านเป็นหน่วยสร้างความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศชาติได้อย่างมั่นคงด้วยการใช้ทรัพยากรส่วนใหญ่ในท้องถิ่น และถ้าชุมชนขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่จำเป็นแก่การเปลี่ยนแปลง ฝ่ายรัฐหรือองค์กรพัฒนาเอกชนจะช่วยจัดหาสิ่งจำเป็นที่ขาดแคลนนั่นได้ (ณรงค์ ศรีสวัสดิ์: 2527)

เห็นได้ว่า การพัฒนาชุมชน เป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมให้ดีขึ้นด้วย ความร่วมมือกันระหว่างรัฐและประชาชน การพัฒนาคนให้มีความสามารถในการคิดตัดสินใจ การ กระทำ การรับผิดชอบร่วมกันในการดำเนินกิจการต่างๆ เป็นกระบวนการอย่างหนึ่งที่รัฐบาลนำมาใช้ เพื่อการกระตุ้นเตือนช่วยเหลือ และส่งเสริมให้ประชาชนในชนบทเกิดความคิดสร้างสรรค์ การพัฒนาชุมชน เป็นการมุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยความร่วมมืออย่างจริงจังของประชาชนและ ควรเป็นความคิดริเริ่มประชาชนด้วย แต่ถ้าหากประชาชนไม่รู้จักคิดริเริ่ม ก็ให้ใช้เทคนิคกระตุ้นเตือน ให้เกิดความคิดริเริ่ม ทั้งนี้เพื่อให้กระบวนการนี้ ได้รับการตอบสนองจากประชาชนด้วยความกระตือรือร้นอย่างจริงจัง การทำงานพัฒนาชุมชนต้องร่วมมือกับประชาชนอย่างจริงจังโดยดึง ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาให้มากที่สุด โดยเฉพาะในขั้นตอนของการร่วมคิด ร่วมทำนั้น ถือว่าสำคัญมากเพราะจะช่วยให้ประชาชนเกิดความรู้สึกว่า งานพัฒนาชุมชนนั้นเป็นงานของเราซึ่งเขา จะเกิดความรู้สึกที่จะสานต่อโครงการให้ยั่งยืนไป ซึ่งการพัฒนาชุมชนจะทำให้ชุมชนเจริญก้าวหน้า ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การปกครอง ขนบธรรมเนียมประเพณี และอนามัย เมื่อชุมชน เกิดการพัฒนาและความเป็นอยู่ดีขึ้นก็จะส่งผลให้ประเทศชาติพัฒนาได้อย่างรวดเร็วและยั่งยืน จึงจะเป็นการพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง

แนวคิดการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนมีหลักการพื้นฐานเป็นทฤษฎีการนำหลักการมาใช้ในการพัฒนาชุมชน ต้องคำนึงถึงความแตกต่างทางด้าน ประเพณี วัฒนธรรม และสภาพปัญหาพื้นที่ของแต่ละชุมชน มี นักวิชาการกล่าวถึงหลักการพัฒนาชุมชนไว้มากพอสมควร ผู้ศึกษาได้นำมาประกอบการศึกษาวิจัยใน ครั้งนี้ ดังต่อไปนี้ หลักการพัฒนาชุมชน โดยแยกเป็นประเด็นไว้ดังนี้ (สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน: 2555)

1. ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนนั้นประการแรก ตั้งอยู่บนรากฐานอันมั่นคงแห่งความ ศรัทธาในตัวคนว่าเป็นทรัพยากรที่มีความหมายและสำคัญที่สุด มนุษย์ทุกคนมีความสามารถประการที่สอง การพัฒนาชุมชน คือความ ศรัทธาในเรื่องความยุติธรรมของสังคม (Social Justice) การมุ่ง ขจัดความขัดแย้งและความเหลื่อมล้ำต่ำสูงที่เห็นได้ชัดในหมู่มวลชนนั้น เป็นเรื่องที่อารยะสังคมพึงยึด มั่นประการสุดท้าย ความไม่รู้ ความดื้อดึง และการใช้กำลังบังคับเป็นอุปสรรคที่สำคัญยิ่งต่อความสำเร็จของการพัฒนา และความเจริญรุดหน้าจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยวิธีการให้การศึกษาเท่านั้น การให้การศึกษาและให้โอกาสจะช่วยดึงพลังซ่อนเร้นในตัวคนออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม และ การพัฒนา

จะมีประสิทธิภาพได้ก็จะต้องยึดหลักการรวมกลุ่ม และการท างานกับกลุ่ม เพราะมนุษย์เรา เป็นสัตว์สังคมการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มและทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มจะช่วยให้คนได้เจริญเติบโตโดยเร็ว ที่สุด

2. หลักยึดในการพัฒนาชุมชน คือหลักที่นักพัฒนาชุมชนควรยึดมั่นในการพัฒนาชุมชน คือ

2.1 ยึดหลักความมีศักดิ์ศรี และศักยภาพของประชาชน และเปิดโอกาสให้ ประชาชนใช้ศักยภาพที่มีอยู่ให้มากที่สุด นักพัฒนาต้องเชื่อมั่นว่าประชาชนนั้นมีศักยภาพที่จะใช้ ความรู้ความสามารถที่จะปรับปรุงพัฒนาตนเองได้ จึงต้องให้โอกาสประชาชนในการคิดวางแผน เพื่อ แก้ปัญหาชุมชนด้วยตัวของเขาเอง นักพัฒนาควรเป็นผู้กระตุ้นและนำเสนออย่างสม่ำเสมอ

2.2 ยึดหลักการพึ่งตนเองของประชาชน นักพัฒนาต้องยึดมั่นเป็นหลักที่สำคัญว่า ต้องสนับสนุนให้ประชาชนพึ่งตนเองได้โดยการสร้างพลังชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชน ส่วนรัฐบาลจะ ช่วยเหลือสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง และช่วยเหลือในส่วนที่เกินขีดความสามารถของประชาชน

2.3 ยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมคิด ตัดสินใจ วางแผน ปฏิบัติตามแผน และติดตามประเมินผลในกิจกรรม หรือโครงการใดๆ ที่จะทำใน ชุมชน เพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการดำเนินงาน อันเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกใน เรื่องความเป็นเจ้าของโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ

2.4 ยึดหลักประชาธิปไตย ในการท างานพัฒนาชุมชนจะต้องเริ่มด้วยการพูดคุย ประชุมปรึกษาหารือร่วมกัน คิดร่วมกันตัดสินใจ และทำกิจกรรมร่วมกัน มีความรับผิดชอบร่วมกัน ภายใต้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามวิถีทางแห่งประชาธิปไตย

3. หลักการดำเนินงานพัฒนาชุมชน คือหลักการในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน 10 ประการ คือ

3.1 ต้องสอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของประชาชน

3.2 ต้องเป็นโครงการเอนกประสงค์ที่ช่วยแก้ปัญหาได้หลายด้าน

3.3 ต้องเปลี่ยนแปลงทัศนคติไปพร้อม ๆ กับการดำเนินงาน

3.4 ต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่

3.5 ต้องแสวงหาและพัฒนาให้เกิดผู้นำในท้องถิ่น

3.6 ต้องยอมรับให้โอกาสสตรี และเยาวชนมีส่วนร่วมในโครงการ

3.7 รัฐต้องเตรียมจัดบริการให้การสนับสนุน

3.8 ต้องวางแผนอย่างเป็นระบบ และมีประสิทธิภาพทุกระดับ

3.9 สนับสนุนให้องค์กรเอกชน อาสาสมัครต่างๆ เข้ามีส่วนร่วมและ

3.10 ต้องมีการวางแผนให้เกิดความเจริญแก่ชุมชนที่สอดคล้องกับความเจริญใน ระดับชาติด้วย

4. กระบวนการทำงานพัฒนาชุมชน การปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนเป็นงานที่ต้องทำอย่าง ต่อเนื่องเป็นกระบวนการ ดังนี้

4.1 การศึกษาชุมชน เป็นการเสาะแสวงหาข้อมูลต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ข้อมูลด้าน เศรษฐกิจสังคม การเมือง การปกครอง และสภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชน เพื่อทราบปัญหาและ ความต้องการของชุมชนที่แท้จริง วิธีการในการศึกษาชุมชนอาจต้องใช้หลายวิธีประกอบกัน ทั้งการ สัมภาษณ์ การสังเกต การสำรวจ และการศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนด้วยเพื่อให้ได้ ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด กลวิธีที่สำคัญที่นักพัฒนาต้องใช้ในขั้นตอนนี้ คือ การสร้าง ความสัมพันธ์กับคนในชุมชน เพราะถ้าหากปราศจากสัมพันธภาพที่ดีระหว่างพัฒนากรกับชาวบ้าน แล้วเป็นการยากที่จะรู้และเข้าใจปัญหาความต้องการจริงๆ ของชาวบ้าน ความสัมพันธ์อันดี จนถึง ขั้นความสนิทสนมรักใคร่ศรัทธา จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะต้องปลูกฝังให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชน

4.2 การให้การศึกษาแก่ชุมชน เป็นการสนทนา วิเคราะห์ปัญหาพร้อมกับประชาชน เป็นการนำข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากขั้นตอนการศึกษาชุมชน มาวิเคราะห์ถึงปัญหาความต้องการและ สภาพที่เป็นจริง ผลกระทบ ความรุนแรง และความเสียหายต่อชุมชนกลวิธีที่สำคัญในขั้นตอนนี้ คือ การกระตุ้นให้ประชาชนได้รู้ เข้าใจ และตระหนักในปัญหาของชุมชน ซึ่งในปัจจุบันก็คือการจัดเวที ประชาคม เพื่อค้นหาปัญหาร่วมกันของชุมชน

4.3 การวางแผน/ โครงการ เป็นขั้นตอนให้ประชาชนร่วมตัดสินใจโดยกำหนด โครงการเป็นการนำเอา ปัญหาที่ประชาชนตระหนัก ยอมรับว่าเป็นปัญหาของชุมชนมาร่วมกันหา สาเหตุแนวทางแก้ไข จัดลำดับความสำคัญของปัญหาให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจที่จะแก้ไขภายใต้ขีด ความสามารถของประชาชน และการแสวงหาความช่วยเหลือจากภายนอก กลวิธีที่สำคัญในขั้นตอนนี้ คือ การให้ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการแก้ไขปัญหา วิธีการวางแผน การเขียนโครงการ โดยใช้เทคนิค การวางแผนแบบให้ประชาชนมีส่วนร่วม

4.4 การดำเนินงานตามแผนและโครงการ โดยมีผู้รับผิดชอบในการดำเนินการตาม แผนและโครงการที่ได้ตกลงกันไว้กลวิธีที่สำคัญในขั้นตอนนี้ คือ การเป็นผู้ช่วยเหลือสนับสนุนใน 2 ลักษณะ คือ

1) เป็นผู้ปฏิบัติงานทางวิชาการ เช่น แนะนำการปฏิบัติงาน ให้คำปรึกษาหารือในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงาน

2) เป็นผู้ส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน

4.5 การติดตามประเมินผล เป็นการติดตามความก้าวหน้าของงานที่กำลังดำเนินการ ตามโครงการเพื่อการปรับปรุงแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่พบได้อย่างทันท่วงที กลวิธีที่สำคัญในขั้นตอนนี้ คือ การติดตามดูแลการทำงานที่ประชาชนทำเพื่อทราบผลความก้าวหน้าและปัญหาอุปสรรคแล้วนำผลการปฏิบัติงานตามโครงการหรือกิจกรรมไปเผยแพร่เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องได้ทราบสามารถกระทำได้

1) แนะนำให้ผู้นำท้องถิ่นหรือชาวบ้าน ติดตามผลและรายงานผลด้วยตนเอง เช่น รายงานด้วยวาจา รายงานเป็นลายลักษณ์อักษร การจัดนิทรรศการ เป็นต้น

2) พัฒนาการเป็นผู้รายงานผลการปฏิบัติงานด้วยตนเอง เช่น รายงานด้วยวาจา ต่อผู้บังคับบัญชาและผู้เกี่ยวข้อง เสนอผลการปฏิบัติงานต่อที่ประชุม ทำบันทึกรายงานตามแบบฟอร์มต่าง ๆ ของทางราชการ องค์การสหประชาชาติ (UN. Development of Economic and Social Affair) ได้ กำหนดหลักการพัฒนาชุมชน มี 10 ประการ คือ (UN. Development of Economic and Social Affair: 1960)

1. การพัฒนาชุมชนต้องตอบสนองความต้องการอันแท้จริงของประชาชนในชุมชน ด้วยการริเริ่มจากประชาชน และเริ่มต้นจากโครงการง่ายไปสู่โครงการที่ยากขึ้น

2. การพัฒนาชุมชนมีลักษณะเป็นโครงการอนกประสงค์ ต้องอาศัยความร่วมมือของ นักวิชาการหลายสาขา และผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย

3. การพัฒนาชุมชนต้องเปลี่ยนแปลงเจตคติของประชาชนไปพร้อม ๆ กับกิจกรรมด้าน อื่น ๆ

4. การพัฒนาชุมชนต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนอย่างเต็มที่ เพื่อเป็นการสร้างพลังชุมชนและองค์กรของประชาชนขึ้น

5. การพัฒนาชุมชนต้องค้นหา และพัฒนาผู้นำชุมชนในด้านต่าง ๆ ตามลักษณะของ กิจกรรมและความจำเป็นของแต่ละชุมชน

6. การพัฒนาชุมชนต้องยอมรับในสถานภาพ บทบาทของสตรี และเยาวชนเปิดโอกาส ให้ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนให้มากที่สุด เพราะสตรีและเยาวชนมีผลต่อการขยายตัวของ งานและการรับช่วงของงานพัฒนาชุมชนได้เป็นอย่างดี

7. การพัฒนาชุมชนของประชาชนจะประสบความสำเร็จอย่างเต็มที่ ถ้าหากรัฐบาลมี ความพร้อมและให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง

8. การพัฒนาชุมชน ต้องมีนโยบายและการวางแผนตั้งแต่ระดับประเทศถึงระดับท้องถิ่น โดยการบริหารงานทุกระดับจะต้องมีความคล่องตัวและมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง

9. การพัฒนาชุมชนต้องสนับสนุนให้องค์กรของภาคเอกชน องค์กรอาสาสมัครต่าง ๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และนานาชาติได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาด้วย

10. การพัฒนาชุมชนต้องมีการวางแผนให้เกิดการพัฒนาพร้อม ๆ กัน ทั้งในระดับ ท้องถิ่น และระดับชาติ หรือระดับนานาชาติ

การพัฒนาชุมชน คือการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้ตอบสนองความต้องการ และการ เป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนให้ดีขึ้น โดยเริ่มจากการเปลี่ยนแปลงจากตัวประชาชน ทั้งทางด้าน เจตคติและการดำเนินชีวิต การมีส่วนร่วมในกิจกรรมภายในชุมชน สร้างความสามัคคีให้เป็นพลังในการพัฒนา และปลูกฝังให้คนในชุมชนรับช่วงในการพัฒนาได้อย่างดี เพื่อให้ประสบความสำเร็จอย่างเต็มที่ ต้องมีการวางแผนเพื่อให้การพัฒนาเป็นไปตามกรอบที่วางแผน และสอดคล้องกับชุมชน ให้การพัฒนาที่มีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี กล่าวถึง หลักการพัฒนาชุมชนไว้ดังนี้ (ยุวัฒน์ วุฒิเมธี: 2525)

1. หลักความร่วมมือของประชาชน เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วม ในการดำเนินงาน ให้มากที่สุด โดยการเปิดโอกาสให้มีการศึกษา การร่วมพิจารณาและการตกลงใจ ร่วมกันในการแก้ปัญหา หรือการวางโครงการต่างๆ เพื่อให้ประชาชนได้มีสิทธิและเสมอภาคที่จะมี ส่วนร่วมในการรับผิดชอบต่อสังคม โดยการร่วมคิดร่วมตัดสินใจร่วมปฏิบัติและร่วมกันรับผิดชอบงาน พัฒนาชุมชนของตน

2. หลักการแสวงหาผู้นำในการพัฒนาชุมชนนั้นเน้นในเรื่องการค้นหาผู้นำและพัฒนา คุณลักษณะผู้นำให้เกิดขึ้นในชุมชนเพราะจุดมุ่งหมายสุดท้ายของการพัฒนาชุมชนคือการให้ประชาชน พึ่งตนเองและสามารถช่วยตนเองได้ ซึ่งผู้นำจะเป็นผู้ดำเนินการในเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี

3. หลักการทำงานร่วมเป็นกลุ่ม จะต้องสร้างกลุ่มคนในรูปแบบต่างๆ ขึ้น เพื่อให้สถาบัน ของประชาชนซึ่งเป็นศูนย์กลางในการศึกษา และเป็นแกนในทางปฏิบัติการพัฒนาชุมชนจึงมุ่งไปที่การ ทำงานกับกลุ่มคนเป็นประการสำคัญ

4. หลักการสมทบ เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระของรัฐบาลและสนับสนุนให้ประชาชนใช้ แรงงานและวัสดุอุปกรณ์ในชุมชน เพื่อประโยชน์ของชุมชนอย่างเต็มที่ จึงต้องกระตุ้นให้ประชาชน รู้จักเสียสละแรงงานวัสดุอุปกรณ์ของตนสมทบกับของรัฐบาลอีกทางหนึ่ง ซึ่งจะช่วยให้งบประมาณอัน จำกัดของรัฐบาล สามารถให้บริการแก่ประชาชนได้อย่างทั่วถึง

5. หลักการประสานงาน โดยตัวของการพัฒนาชุมชนเองไม่สามารถบอกได้ชัดเจนว่า เป็นงานของใคร ด้วยเหตุนี้จึงไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้ด้วยลำพังตัวเอง ต้องอาศัยความร่วมมือกับ หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องจึงจะประสบความสำเร็จ

6. หลักการรับผิดชอบร่วมกัน แม้โครงการพัฒนาชุมชนจะเสร็จสิ้นลงแล้วก็ตาม แต่ยังคงต้องมีการรับผิดชอบดูแลรักษาให้คงอยู่ เพื่อประโยชน์ของชุมชนให้นานที่สุด เพราะฉะนั้น ต้องทำให้ ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการรับผิดชอบด้วย จึงจะทำให้ประชาชนรู้สึกว่าเป็นเจ้าของชุมชน อย่างแท้จริง และเกิดความรู้สึกหวงแหนที่จะดูแลรักษา ในการดำเนินงานให้คงไว้ตลอดไป

7. หลักการขยายผลหรือการสร้างเครือข่าย การพัฒนาชุมชนนั้นมีระเบียบแบบแผนใน การดำเนินงาน จึงสามารถที่จะบอกผลที่จะเกิดขึ้นมาได้พอสมควร และเป็นแบบอย่างที่สามารถ นำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาใน ชุมชนอื่นๆ ต่อไป

การพัฒนาชุมชน ต้องถือเอาปัญหาและความต้องการของประชาชน และความร่วมมือ ร่วมใจของ ประชาชนและสถาบันในชุมชนจะต้องมีหลักการเข้ามาใช้ในการพัฒนาเพื่อให้ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม การพัฒนาชุมชน และมีความรับผิดชอบทำงานร่วมกันสามารถ ประสานงานและขยายผลการพัฒนา ให้ประชาชนรู้จัก การพึ่งตนเอง เพื่อสร้างความเข้มแข็งและความ สามัคคีในชุมชนและหน่วยงานต่างๆ เพียงแต่สนับสนุนแนวทางในการ พัฒนาในชุมชนและระเบียบ แบบแผนในการดำเนินงาน สนับสนุนให้ประชาชนใช้แรงงานและวัสดุอุปกรณ์ในชุมชน เพื่อประโยชน์ ของชุมชนอย่างเต็มที่ให้ความรับผิดชอบร่วมกัน และการสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนอย่างเป็น รูปธรรม

พัฒนา สุจำนง และคนอื่น ๆ กล่าวว่า การพัฒนาชุมชนควรมีหลักการที่สำคัญ ดังนี้ (พัฒนา สุจำนง และ คนอื่น ๆ: 2525)

1. ยึดถือประชาชนเป็นหลัก โดยยึดเอาความต้องการและปัญหาที่แท้จริงของประชาชน และความ ร่วมมือร่วมใจของประชาชนเป็นพื้นฐานความสำคัญ เพื่อนำไปสู่การช่วยเหลือตนเองได้ในบั้นปลายชีวิต

2. ยึดทรัพยากรของชาวบ้านเป็นหลักในการพัฒนาทั้งคน วัตถุ และสถาบันทางสังคม

3. หลักประชาธิปไตยในการดำเนินงาน คือ แผนหรือโครงการพัฒนาชุมชนจะต้องมาจาก ประชาชนในชุมชน นักพัฒนาต้องไปทำงานร่วมกับประชาชน โดยไม่ทำตัวเป็นนายหรือผู้ที่เหนือกว่า และในการทำ กิจกรรมต่าง ๆ จะต้องไม่เป็นการบังคับ ให้ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรม แต่ต้องให้เข้ามาด้วยความสมัครใจ

4. หลักการปกครองตนเอง ต้องส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักการปกครองตนเองในรูปของสถาบันทางสังคม ตามกลุ่มอาชีพ วัย เพศ โดยทำหน้าที่เป็นกลางในการประสานงานที่จะนำบริการต่าง ๆ ทั้งของรัฐและองค์กรพัฒนา เอกชนไปสู่ชุมชน

5. หลักการประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ โดยทำหน้าที่เป็นกลางในการประสานงานที่จะนำบริการต่าง ๆ ทั้งของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนไปสู่ชุมชน

6. การพัฒนาชุมชนจะต้องเริ่มต้นจากสิ่งที่ทำได้ง่ายก่อนแล้วจึงค่อย ๆ ไปสู่งานที่ทำได้ยากขึ้น เป็น ลำดับ

7. การเปลี่ยนแปลงในชุมชนต้องคำนึงถึงสิ่งง่าย ๆ ในชีวิตของคน

8. ยึดถือวัฒนธรรมเป็นหลัก การพัฒนาชุมชนจะต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชน

การพัฒนาชุมชน คือการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ให้มีความรู้ความสามารถและมีทักษะ เพื่อ นำมาใช้ในการพัฒนา การพัฒนาต้องมีหลักการเข้ามาส่งเสริมให้ประชาชนถือเป็นหลักในการพัฒนา การปกครองและ หลักการประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ ให้ประชาชนสามารถนำความรู้ของตนมาใช้ ในการพัฒนาและช่วย ตนเองในการดำเนินชีวิตและแก้ไขปัญหาของตนเอง ในการพัฒนาชุมชนจำเป็นต้องมีหลักการปกครอง เพื่อทำหน้าที่ เป็นกลางในการประสานงานที่จะนำบริการต่าง ๆ ทั้งของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนไปสู่ชุมชน ประชาชนเป็นรากฐาน ที่สำคัญที่สุดในสังคม ทั้งทางด้าน วัฒนธรรม การเมืองและสังคมล้วนแต่เกิดจากประชาชน

ทวี ทิมชา กล่าวว่า หลักการพัฒนาชุมชน หรือ การพัฒนาคุณภาพของประชาชนนั้น จะต้องเริ่มจาก ภาวะความเป็นอยู่ของชุมชนพยายามดึงประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เป็นการเข้าใจและระลึก เสมอว่า งานใด ๆ ในชุมชนนั้น เป็นงานและกิจกรรมของตนเอง และการกระทำกิจกรรมใด ๆ ก็ตาม ให้เป็นแบบค่อย เป็นค่อยไป โดยคำนึงถึงสิ่งประกอบอื่น ๆ ในชุมชน ทั้งนี้เพื่อเป็นการปลูกฝังนิสัยและส่งเสริมให้คนรู้จักคิดตัดสินใจ

วางแผนและดำเนินการด้วยตนเองอยู่เสมอ เพราะการทำอยู่เสมอ ๆ ได้ เป็นการพัฒนาทางสมองของตนเอง (ทวี ทิมชา: 2528)

สนธยา พลศรี ได้เสนอว่า ปรัชญาอันเป็นรากฐานของการพัฒนาชุมชนนั้นถือว่า คนเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีความสามารถและพลังงานอันซ่อนเร้นแฝงอยู่ อันได้แก่ กำลังความคิดแรงงาน ฝีมือหรือทักษะ ซึ่งพลังงานเหล่านี้ ถ้าได้รับการขุดค้นและนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ชุมชน ก็จะสามารถบันดาลความสำเร็จทั้งปวงให้แก่ชุมชนได้ ฉะนั้น วัตถุประสงค์สำคัญของการพัฒนาชุมชน จึงมุ่งกระตุ้นส่งเสริมให้ประชาชนแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่มได้รู้จักใช้ความสามารถของตน ช่วยตนเองและ เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่ท้องถิ่น โดยอาศัยความต้องการโดยแท้จริงหรือ ความคิดริเริ่มของประชาชนในชุมชนนั่นเองเป็นหลัก ในการดำเนินงาน เพื่อให้เขาสามารถแก้ปัญหา ด้วยตนเอง ตัดสินใจด้วยตนเอง และทำงานร่วมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังนั้น การพัฒนาชุมชนที่ประสบความสำเร็จจึงมีได้ขึ้นอยู่กับผลสำเร็จในทางวัตถุประสงค์นั้น หากแต่ขึ้นอยู่กับความสำเร็จในการ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทัศนคติทักษะความรู้และความสามารถ ของประชาชนเป็นสำคัญ (สนธยา พลศรี: 2533)

จิรพรรณ กาญจนจิตรา ได้อธิบายไว้ว่า “ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนไว้ว่า การ ดำเนินงานพัฒนาชุมชนนั้น ถือว่าพลังสำคัญที่จะบันดาลให้งานบรรลุผลสำเร็จความมุ่งหมายนั้นมา จากประชาชน โดยเชื่อว่าประชาชนทุกคนไม่ว่าจะยากดีมีจนต่ำต้อยหรือด้อยการศึกษาเพียงใด ก็ยังมี พลังและความปรารถนาที่จะปรับปรุงวิถีการดำรงชีวิตของคนให้มีมาตรฐานสูงขึ้นการกระตุ้นเตือน และขับเคลื่อนพลังดังกล่าว จะเป็นผลให้มีการขุดค้นและนำเอาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน ชนบทไปใช้ให้เกิดประโยชน์ เพื่อการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่ชุมชนในทุกด้านพร้อม ๆ กัน ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนจึงยึดถือว่า ถ้าประชาชนได้บรรลุถึงความปรารถนาหรือความสุขในชีวิตได้มากเท่าใดก็ยิ่งเป็นสิ่งที่ดีงามเท่านั้น และการช่วยเหลือในลักษณะนี้ ถือว่าเป็นหน้าที่ของเพื่อนมนุษย์ในสังคมด้วยกัน” (จิรพรรณ กาญจนจิตรา: 2523)

การพัฒนาชุมชน อยากรให้ดีขึ้น จะต้องได้รับการสนับสนุนจากประชาชน เพราะว่าประชาชน ทุกคนคือกำลังที่สำคัญใน การพัฒนา เป็นหัวใจเพื่อขับเคลื่อนให้การพัฒนาไปสู่วัตถุประสงค์ที่วางไว้ ดังนั้น ประชาชนควรได้รับ การพัฒนาและควรได้รับการชี้แนะที่ถูกต้อง เพื่อกระตุ้นเตือนให้เขานำเอาพลังกาย ความคิด ทักษะ ฝีมือ ออกมาเพื่อช่วยในการพัฒนาชุมชน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ให้มีความเป็นอยู่ที่ดี ขึ้นภายในชุมชน ฉะนั้น การพัฒนาชุมชน ถ้าประชาชนในชุมชนมีความรู้ความสามารถ มีทักษะ ฝีมือ ยิ่งทำให้การพัฒนาบรรลุถึงวัตถุประสงค์ และคนในสังคมมีชีวิตที่ดี มีความสุขยิ่งขึ้นไปด้วย

พัฒน์ บุญยรัตพันธุ์ ได้กล่าวถึงเรื่องปรัชญาของการพัฒนาชุมชนไว้ 5 ประการ คือ

1. บุคคลแต่ละคนย่อมมีความสำคัญและมีความเป็นเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนกัน จึงมีสิทธิ อันพึงได้รับการปฏิบัติด้วยความยุติธรรม และอย่างบุคคลมีเกียรติ ในฐานะที่กำหนดวิถีการดำรงชีวิต ของตนไป ในทิศทางที่ตนต้องการ
2. บุคคลแต่ละคนย่อมมีสิทธิและสามารถที่จะกำหนดวิถีการดำรงชีวิตของตนไปใน ทิศทาง ที่ตนต้องการ
3. บุคคลแต่ละคนถ้าหากมีโอกาสแล้วย่อมมีความสามารถที่จะเรียนรู้เปลี่ยนแปลงทัศนะ ประพฤติปฏิบัติและพัฒนาขีดความสามารถให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมสูงขึ้นไป
4. มนุษย์ทุกคนมีพลังในเรื่องความคิดริเริ่ม ความเป็นผู้นำและความคิดใหม่ๆ ซึ่งซ่อน เร้นอยู่และพลังความสามารถเหล่านี้สามารถเจริญเติบโตและนำออกมาใช้ได้ถ้าได้รับการพัฒนา
5. การพัฒนาพลังและขีดความสามารถของชุมชนในทุกด้านเป็นสิ่งที่พึงปรารถนา และมีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตของบุคคล ชุมชน และรัฐ ในชุมชนหนึ่งย่อมมีบุคคลที่หลากหลายแตกต่างกันไป แต่ละคนมี

ความรู้ความสามารถที่ไม่เหมือนกัน มีอาชีพ ที่แตกต่างกันออกไป และทุกคนมีสิทธิและมีเกียรติ ในการเลือกดำเนินชีวิตของตนตามความสามารถและทักษะของแต่ละคน ทุกคนสามารถศึกษาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันได้ แต่ถ้าทุกคนในชุมชนได้รับคำแนะนำหรือได้รับการนำไปถูกทาง ทุกคนสามัคคีกัน นำเอา ความคิด ทักษะของแต่ละคนมามีส่วนร่วมกัน การพัฒนาชุมชนจะเป็นพลังที่จะสามารถสร้างความ เข้มแข็ง และช่วยให้การพัฒนาชุมชน เป็นชุมชนที่เจริญเติบโต และทุกคนอยู่ร่วมกันภายใต้ระบบ ประชาธิปไตย ทุกคนมีสิทธิเสมอภาค อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขได้ (พัฒน์ บุญยรัตน์: 2517)

ทงศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ และคณะ ได้กล่าวถึงปรัชญาการพัฒนาชุมชน ไว้ว่า การพัฒนา ชุมชนมี หลักปรัชญาอันเป็นมูลฐานสำคัญ ดังนี้

1. มนุษย์ทุกคนมีพลังในเรื่องความคิดริเริ่ม และความเป็นผู้นำซ่อนเร้นอยู่ในตัวพลังเหล่านี้สามารถเจริญเติบโต และนำออกมาใช้ได้ถ้าได้รับการพัฒนา
2. บุคคลแต่ละคนถ้าหากมีโอกาสแล้ว ย่อมมีความสามารถที่จะเรียนรู้ เปลี่ยนแปลง ทักษะ ประพฤติปฏิบัติ และพัฒนาขีดความสามารถให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมสูงขึ้นได้
3. บุคคลแต่ละคนย่อมมีความสำคัญและมีความเป็นเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนกันจึงมีสิทธิ อันพึงได้รับการปฏิบัติด้วยความยุติธรรมอย่างบุคคลมีเกียรติในฐานะที่เป็นมนุษย์ปุถุชนผู้หนึ่ง
4. บุคคลแต่ละคนย่อมมีสิทธิ และสามารถที่จะกำหนดวิถีการดำรงชีวิตของตนไปใน ทิศทางที่ตนต้องการ
5. การพัฒนาพลังและขีดความสามารถของคนในชุมชนทุกด้าน เป็นสิ่งที่พึงปรารถนา และมีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนทุกคนและชุมชนโดยส่วนรวม (ทงศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ: 2534)

ในการพัฒนาชุมชนนั้นมีปรัชญาที่สำคัญอันได้แก่ การพัฒนาความสามารถของมนุษย์ ออกมาใช้ ในการพัฒนามนุษย์หากมีโอกาสแล้วคนส่วนมากจะมีขีดความสามารถ ความรับผิดชอบ และมีความเป็นผู้นำสามารถคิดริเริ่มเปลี่ยนแปลงทักษะ ประพฤติปฏิบัติ ที่มีความเป็นเอกลักษณ์ไม่ เหมือนกัน ทุกคนมีความคิดและทักษะที่แตกต่างกัน ทุกคนมีสิทธิที่จะกำหนดทิศทางในการดำเนิน ชีวิตของตนเอง แต่ถ้าทุกคนได้นำความรู้ความสามารถของแต่ละคนเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนและมี ผู้สนับสนุนจะเป็นพลังที่สำคัญในการพัฒนาชุมชน

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี ได้กล่าวถึงปรัชญาของการพัฒนาชุมชน ประกอบด้วย

1. การพัฒนาชุมชนนั้นให้ความสำคัญ เชื่อมั่นในตัวบุคคลว่าเป็นทรัพยากร (Human Resources) ที่มีความสำคัญที่สุดในความสำเร็จของการดำเนินงานทั้งปวง และเชื่ออย่างแน่วแน่ ว่า มนุษย์ทุกคนมีความสามารถที่จะพัฒนาตัวเองได้ตามขีดความสามารถทางกายภาพของตน หาก โอกาสอำนวยและมีผู้คอยชี้แนะที่ถูกทาง
2. การพัฒนาชุมชนเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนปรารถนา ต้องการความยุติธรรมที่จะมีชีวิตอยู่ในสังคม (Social Justice) ต้องการอยู่ในสังคมด้วยความสุขกาย สบายใจ (Social Satisfaction) และ ต้องการอยู่ร่วมในสังคมให้เป็นที่ยอมรับของสังคมด้วย (Social Acceptability) (ยุวัฒน์ วุฒิเมธี: 2534)

ปรัชญาที่สำคัญในการพัฒนาชุมชนนั้น คือการพัฒนาคน มนุษย์ทุกคนมี ความสามารถในตัวของแต่ละบุคคลถ้าได้รับการชี้แนะที่ถูกวิธี จะกลายเป็นพลังที่จะช่วยในการพัฒนา ให้ประสบผลสำเร็จ เพราะทุกคนก็มีความคิดและปรารถนาที่จะพัฒนาชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดี ถ้า หากมีผู้นำที่คอยชี้แนะที่เชื่อไว้วางใจ เชื่อมั่นในการนำพาให้ทุกคนได้แสดงความสามารถ ทุกคนจะ กลายเป็นพลังที่สร้างความสำเร็จให้เกิดขึ้นแก่ชุมชนได้เป็นอย่างดี

สรุปได้ว่า หลักการพัฒนาชุมชน คือ การพัฒนาคุณภาพของประชาชนนั้นจะต้องเริ่ม จากภาวะความเป็นอยู่ของชุมชน พยายามดึงประชาชนให้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน ถ้าหาก มองข้ามในเรื่องการพัฒนาบุคคลแต่ละคนให้มีทักษะที่ถูกทางและมีขีดความสามารถสูงขึ้นอีกประการ หนึ่งการพัฒนาชุมชน ก็คือ ความศรัทธาในเรื่องความยุติธรรมของสังคม การมุ่งขจัดความขัดแย้งและ ความเลื่อมล้ำต่อกันสูงที่เห็นได้ชัดในหมู่บ้านนั้นเป็นเรื่องที่

อารยะสังคมพึงยึดมั่น ประการสุดท้าย ความไม่รู้ ความต้อติงและการใช้กำลังบังคับ เป็นอุปสรรคที่สำคัญยิ่งต่อความสำเร็จของการพัฒนา และความเจริญรุดหน้าจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยวิธีการให้การศึกษาเท่านั้น การให้การศึกษาและให้โอกาสจะ ช่วยดึงพลังซ่อนเร้นในตัวคนออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนร่วมและการพัฒนาจะมีประสิทธิภาพ ได้ก็ต้องยึดหลักการรวมกลุ่มและการทำงานกับกลุ่มเพราะมนุษย์เราเป็นสัตว์สังคม การอยู่ร่วมกันเป็น กลุ่มและทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มจะช่วยให้คนได้เจริญเติบโตโดยเร็วที่สุด ทั้งนี้ เพื่อเป็นการปลูกฝังนิสัย และส่งเสริมให้คนรู้จักคิด ตัดสินใจ วางแผน และดำเนินการด้วยตนเองอยู่เสมอ โดยอาศัยหลักการ คือ

1. ศักยภาพของประชาชน และเปิดโอกาสให้ประชาชนใช้ศักยภาพที่มีอยู่ให้มากที่สุด
2. ยึดหลักการพึ่งตนเองของประชาชน นักพัฒนาต้องยึดมั่นเป็นหลักที่สำคัญว่าต้อง สนับสนุนให้ประชาชนพึ่งตนเองได้โดยการสร้างพลังชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชน
3. ยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมคิดตัดสินใจ วางแผน ปฏิบัติตามแผน และติดตามประเมินผลในกิจกรรม หรือโครงการ
4. ยึดหลักประชาธิปไตย ในการท างานพัฒนาชุมชนจะต้องเริ่มด้วยการพูดคุยประชุม ปรึกษาหารือ ร่วมกัน คิดร่วมกัน ตัดสินใจ และทำร่วมกัน

การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนตามหลักพระพุทธศาสนา

การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งมีความสำคัญและ จำเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุผลดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น “เพื่อจะได้พัฒนาตนเองให้สามารถปฏิบัติ หน้าที่กิจกรรมได้อย่างปกติสุข และ ยังได้ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็นผู้อยู่ใกล้นิพพานยิ่งขึ้นอีก ด้วย นับเป็นการปฏิบัติที่ไม่เสื่อมถอย ทำตนให้ตั้งอยู่ในศีลเป็นเบื้องต้นก่อน” (พระพิพิธธรรมสุนทร (ชัยวัฒน์ ธมมวาทปนโน): 2539) รู้จักวิธีกุมครองรักษา อินทรีย์ รู้จักประมาณในการบริโภค และรู้จักเพิ่มพูนสั่งสมบำเพ็ญความเพียร เป็นต้น (อง.จตุกก. (ไทย/บาลี) 21/37/60) เพื่อทำตนเอง ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี เพราะถ้ายังไม่สิ้นกิเลสอาสวะ มนุษย์ก็จำเป็นต้องพัฒนาตนจนกระทั่งบรรลุถึงปรมาตลประโยชน์สูงสุด (ข.จ. (ไทย/บาลี) 30/673/333) คือ ความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง จากความเป็นปุถุชนสู่อริยชนซึ่ง สามารถสละโลกียวิสัยเสียได้ แล้วยอมไม่มาเกิดสู่ภพใด ๆ อีกต่อไปเป็นผู้พัฒนาตนดีแล้ว และเป็นแสงสว่างของตนคือ สร้างที่พึ่งถาวรอย่างใด ๆ ก็หาได้ยากยิ่ง (คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลี้ยงเชียง: 2535)

การพัฒนาที่เน้นความจำเริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจเพียงมิติเดียวทำให้เกิดช่องว่างของการกระจายรายได้ระหว่างคนที่อยู่ในภาคอุตสาหกรรม และภาคเกษตรกรรมมีสูงขึ้น ทำให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมสู่ภาคอุตสาหกรรม จนก่อให้เกิดสภาพของชุมชนในชนบทล่มสลาย การพัฒนาตามแนวคิดกระแสหลักนี้ ก่อให้เกิดปัญหาในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาทางด้าน จริยธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมและในท่ามกลางความตึงตันของการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น จากการพัฒนาตามแบบแผนของตะวันตกนี้ ก็ได้มีนักคิดต่าง ๆ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ เน้นความเป็นตะวันออก คือการที่จะต้องพัฒนาด้านจิตใจและวัตถุไปพร้อม ๆ กัน ดังที่พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) กล่าวไว้ว่า (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต): 2537) เป้าหมายของการพัฒนา คือ การปลดปล่อยตนเองให้พ้นจากความ ทุกข์ทั้งทางกายและทางจิตใจ โดยการให้ความสำคัญกับความสุภาพทางจิตใจ อันเกิดจากความมีอิสรภาพ ที่พึ่งตนเองได้และความเข้มแข็งของบุคคลและสังคม

การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อจะได้พัฒนาตนเอง ให้สามารถปฏิบัติหน้าที่กิจกรรมได้อย่างปกติสุข เป้าหมายของการพัฒนา คือการปลดปล่อยตนเองให้พ้น จากความทุกข์ทั้งทางกายและทางจิตใจ การพัฒนาทางกายภาพ อันได้แก่ มีร่างกายแข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ไม่ขาดอาหาร มีเสื้อผ้า ที่อยู่อาศัยและการพัฒนาด้านระเบียบ กฎเกณฑ์ กฎหมายอันเป็นกติกากในการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ให้

ความสุข การพัฒนาจิตใจ ด้วยการฝึกอบรม จิตใจให้สมบูรณ์ การพัฒนาปัญญา อันได้แก่ ความรู้ความเข้าใจใน ศิลป์และศาสตร์ต่าง ๆ อย่างไม่มีอคติ

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) กล่าวถึงการพัฒนาตามหลักพุทธบัญญัติว่า หลักการพัฒนาตามพุทธ บัญญัติคำนึงถึงการพัฒนาทั้งทางความคิดจิตใจและทางวัตถุ โดยให้พัฒนาการทาง จิตใจนำพัฒนา การทางวัตถุ และให้พระสงฆ์มีบทบาทในการอนุเคราะห์ชาวบ้าน แต่ในขณะเดียวกันก็ ให้รักษาพระธรรมวินัย ไม่ช่วยเหลือชาวบ้าน โดยฝ่าฝืนวินัย และไม่คลุกคลีกับชาวบ้านจนเกิดอุปสรรค ในการแสวงหาความรู้พันทุกข์ของตน หลักการพัฒนาตาม พุทธ อาจสรุปได้ดังนี้

1. การพัฒนาจิตใจเป็นพื้นฐาน
2. การพัฒนาเพื่อพันทุกข์
3. การทำลายกิเลสตัณหา
4. การส่งเสริมการทำหน้าที่
5. การส่งเสริมการพึ่งตนเอง

หลักธรรมพุทธศาสนาถือว่าการแก้ไขปัญหาและการปรับปรุงคุณภาพชีวิตทุกระดับต้อง เริ่มที่จิตใจเป็น พื้นฐาน หากจิตใจยังไม่พัฒนายังมีความหลงผิด และยังเป็นอกุศล ย่อมไม่อาจนำไปสู่การพัฒนาที่อิสระจากกิเลสตัณหา ทำให้สามารถนำคุณธรรม และแนวทางอันดีงามมาสู่ชุมชนได้ และสามารถเป็นที่พึ่งของชุมชนได้” (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต): 2535)

การพัฒนาตามหลักพุทธ คือ การพัฒนาทั้งทางความคิดจิตใจและทางวัตถุ เป็นการแก้ไขปัญหาและการ ปรับปรุงคุณภาพชีวิตทุกระดับต้องเริ่มที่จิตใจเป็นพื้นฐาน โดยมีพระสงฆ์มีบทบาทในการนำพาประชาชนในชุมชนโดย การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นเครื่องมือ ในการสั่งสอนและการอบรมให้มีจิตใจที่พัฒนาที่อิสระจาก กิเลสตัณหา ทำให้สามารถนำคุณธรรม และแนวทางอันดีงามมาสู่ชุมชนได้ และเพื่อทำตนเองให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี เพราะถ้ายังไม่สิ้นกิเลสอาสวะ มนุษย์ก็จำเป็นต้องพัฒนาตนจนกระทั่งบรรลุถึงปรมาตมประโยชน์ต่อไป

เห็นได้ว่า การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนตามหลักพระพุทธศาสนานั้น เป็นการนำหลักพุทธธรรมมา ประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นการแก้ไขปัญหาและการปรับปรุงคุณภาพชีวิตทุกระดับต้องเริ่มที่จิตใจเป็นพื้นฐาน คือการพัฒนา ที่มีรากฐานทางด้านวัฒนธรรม เพื่อที่จะได้ปรับตัวให้รู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างสังคม ใน ปัจจุบัน การพัฒนาเชิงพุทธศาสตร์นี้ จึงเป็นการพัฒนาที่สะท้อนให้เห็นปัญหาของการพัฒนาที่เน้น ทางด้านวัตถุโดย ขาดการพัฒนาด้านจิตใจ ซึ่งการพัฒนาเชิงพุทธนี้จะต้องพัฒนาทั้งด้านวัตถุกับจิตใจ ให้มีความสมดุลและสัมพันธ์กัน การพัฒนาที่แท้จริงในทางพุทธธรรม จึงต้องเอื้ออำนวยให้แก่ละคน ตระหนักถึงสายสัมพันธ์ที่ตนมีต่อสังคมและ ธรรมชาติ อันตนจะต้องเกื้อกูลปัจจัยแวดล้อมดังกล่าวให้ เป็นไปด้วยดี โดยไม่เอาผลประโยชน์ส่วนตนเป็นเกณฑ์ พร้อม กันนั้นการพัฒนาจะต้องมีธรรมะเป็นพื้นฐาน ทำให้เกิดคุณค่าในทางมนุษยธรรม โดยการให้ความสำคัญกับความสุขทาง จิตใจอันเกิด จากความมีอิสรภาพที่พึ่งตนเองได้และความเข้มแข็งของบุคคลและสังคม พัฒนาทางวัตถุและการ สร้างสรรค์งานภายนอกให้บรรลุเป้าหมายได้

บทสรุป

การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ ในการ ดำเนินชีวิต เพื่อการแก้ไขปัญหาและการปรับปรุงคุณภาพชีวิตทุกระดับ ต้องเริ่มที่จิตใจเป็นพื้นฐาน คือการพัฒนาที่มี รากฐานทางด้านวัฒนธรรม เพื่อที่จะได้ปรับตัวให้รู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างสังคม ในปัจจุบันการ พัฒนาเชิงพุทธศาสตร์นี้ จึงเป็นการพัฒนาที่สะท้อนให้เห็นปัญหาของการพัฒนาที่เน้น ทางด้านวัตถุโดยขาดการพัฒนา

ด้านจิตใจ ซึ่งการพัฒนาเชิงพุทธนี้จะต้องพัฒนาทั้งด้านวัตถุกับจิตใจ ให้มีความสมดุลและสัมพันธ์กัน การพัฒนาที่แท้จริงในทางพุทธธรรม จึงต้องเอื้ออำนวยให้แต่ละคน ตระหนักถึงสายสัมพันธ์ที่ตนมีต่อสังคมและธรรมชาติ อันตนจะต้องเกื้อกูลปัจจัยแวดล้อมดังกล่าวให้เป็นไปด้วยดี โดยไม่เอาผลประโยชน์ส่วนตนเป็นเกณฑ์ พร้อมกันนั้นการพัฒนาจะต้องมีธรรมะเป็นพื้นฐาน ทำให้เกิดคุณค่าในทางมนุษยธรรม โดยการให้ความสำคัญกับความสุขทางจิตใจ อันเกิดจากความมีอิสรภาพที่พึ่งตนเองได้ และความเข้มแข็งของบุคคลและชุมชน เพราะงานพัฒนาชุมชนนั้นเป็นการสร้างความเปลี่ยนแปลง ทำให้ชุมชนเกิดความเจริญก้าวหน้าในด้านวัตถุ แต่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนต้องนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการพัฒนาเพื่อความสงบสุขของชุมชน การที่คนในชุมชนมีความเชื่อมั่นในสิ่งที่ถูกต้องดีงามและศีลธรรม การอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน จำเป็นที่จะต้องมีกฎหมายและศีลธรรมเป็นกรอบหรือเป็นมาตรฐานแห่งความประพฤติร่วมกัน กล่าวคือเพื่อความอยู่รอดของชีวิต คนมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยอยู่ร่วมกันเพื่อต่อสู้กับภัยธรรมชาติและพึ่งพาอาศัยกันในการแสวงหาปัจจัยต่าง ๆ การเคารพกฎหมาย ศีลธรรม และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน ต้องเป็นไปตามหลักการพัฒนากาย ศีล จิต และปัญญา จึงจะเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กนกอร สมปราษฎ์ และคณะ. (2547). *ระบบการพัฒนาท้องถิ่นสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ โดยองค์การบริหาร ส่วนตำบล: ศึกษาเฉพาะ อบต. ในเขตสี่จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ ขอนแก่น อุดรธานี อุบลราชธานี และนครราชสีมา*. วารสารศูนย์บริการวิชาการ. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- คณาจารย์แห่งโรงพยาบาลเชียงราย. (2535). *พุทธศาสนาสู่ภาคใต้ เล่ม 1 ฉบับมาตรฐาน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เชียงราย.
- จีรพรรณ กาญจนจิตรา. (2523). *การพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัย รามคำแหง.
- _____. (2539). *การพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ชอบ เข้มกลัด. (2544). *“การพัฒนาชุมชน”*. เพชรบุรี: วารสารสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูเพชรบุรี.
- ณรงค์ ศรีสวัสดิ์. (2527). *สังคมวิทยาชนบท*. กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ทองศักดิ์ คุ้มไข่น้ำ. (2534). *การพัฒนาชุมชนเชิงปฏิบัติ*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทบูรณาการพิมพ์.
- ทวี ทิมชา. (2528). *การพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ โอ. เอส. พรินต์ติ้ง เฮ้าส์.
- ทองคุณ หงส์พันธ์. (2541). *แนวคิด ทฤษฎีและการปฏิบัติ*. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด อีสราภาพการพิมพ์และบรรณกิจ.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์. (2527). *กลวิธี-แนวทาง-วิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ในงานพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศักดิ์โสภาคการพิมพ์.
- ปกรณ อังคสิงห์. (2503). *การฟื้นฟูชนบท*. พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2535). *พระกับป่ามีปัญหาอะไร*. พิมพ์ครั้งที่ 4. นนทบุรี: สำนักพิมพ์ภาพพิมพ์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2543). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2537). *ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- พระพิพิธธรรมสุนทร (ชัยวัฒน์ ธมมวฑฒโน). (2539). *เทศนาว่าไรดี*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เชียงราย.

- พัฒน์ บุญรัตน์. (2517). *การสร้างพลังชุมชนโดยขบวนการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.
- พัฒน์ สุจันงค์ และคนอื่นๆ. (2525). *การพัฒนาชนบทแบบผสมผสานสำหรับประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.
- พัฒนา บุญรัตน์. (2517). *การสร้างพลังชุมชนโดยขบวนการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.
- ไพรัตน์ เดชะรินทร์. (2524). *การบริหารงานพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิมพ์เนื่องในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา 5 รอบ ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช 2539*. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2525). *การพัฒนาชุมชน: เอกสารประกอบการบรรยายวิชาการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- _____. (2534). *การพัฒนาชุมชนจากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท บางกอก บล็อกโคคัท จำกัด, วิรัช เตียงหงษากุล. (2529). *หลักการพัฒนาชุมชน บทบาทของสถาบันการศึกษากับการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- สนธยา พลศรี. (2533). *“ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน”*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ โอ. เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2523). *การพัฒนาชุมชน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.
- _____. (2525). *การพัฒนาชุมชน*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.
- สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน. (2555). *คู่มือการดำเนินงานอาสาพัฒนา (อสพ.) รุ่นที่ 65/2*. กรมการพัฒนาชุมชนกระทรวงมหาดไทย.
- สุเทพ เชาวลิต. (2524). *หลักการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์.
- อภิชัย พันธเสน. (2539). *แนวคิดทฤษฎีและภาพรวมของการพัฒนา*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอัมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนท์พับลิชซิ่ง จำกัด.
- UN. Development of Economic and Social Affair. (1960). *Community Development and Related Service*. New York: United Nation Republication.